

Бүлэг 4

ГАДААД СЕКТОР

4.1. Гадаад худалдаа

4.2. Төлбөрийн тэнцэл, гадаад өр

3. ГАДААД СЕКТОР

ТОЙМ

Нүүрс, зэсийн баяжмал, төмрийн хүдэр зэрэг уул уурхайн голлох бүтээгдэхүүний экспортын биет хэмжээ өмнөх оноос өссөн боловч дэлхийн эдийн засгийн тодорхойгүй байдал нэмэгдэж, эрэлт саарснаас нүүрсний үнэ огцом буурч, экспортын орлогод сөрөг нөлөө үзүүлээ. Харин дотоодын эрэлт сул байснаар импортын өсөлт хязгаарлагдмал түвшинд хадгалагдав. Ингэснээр урсгал дансны алдагдал буурч, төлбөрийн тэнцэл ашигтай гарлаа.

4.1. Гадаад худалдаа

59. Гадаад худалдааны тэнцэл ашигтай гарсан хэдий ч худалдааны эргэлт өмнөх оны мөн үеэс буурлаа. Монгол Улс 2025 онд дэлхийн 158 улстай худалдаа хийж, худалдааны тэнцэл 4.4 тэрбум ам.долларын ашигтай гарсан хэдий ч нийт бараа эргэлт 27.2 тэрбум ам.доллар болж өмнөх оны мөн үеэс 1 хувиар буурлаа.

60. Экспорт өмнөх оны мөн үеийн түвшинд хадгалагдлаа. 2025 онд Монгол Улсын экспорт 15.8 тэрбум ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеийн түвшинд байна. Оны эхний хагас жилд нийт 6.6 тэрбум ам.долларын экспорт хийж, сарын дундаж экспорт 1.1 тэрбум ам.доллар байв. Харин хоёрдугаар хагаст 9.2 тэрбум ам.долларын бараа, үйлчилгээ экспортолж, сарын дундаж 1.5 тэрбум ам.доллар болж өмнөх хагас жилээс 30 орчим хувиар өссөн байна. Өсөлтөд нүүрс, зэсийн баяжмалын экспорт нэмэгдсэн нь голлон нөлөөллөө.

61. Нүүрсний экспортын биет хэмжээ нэмэгдсэн хэдий ч хилийн үнэ буурлаа. 2025 онд нүүрсний экспорт 90.0 сая тоннд хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 7.5 хувиар нэмэгдсэн хэдий ч хилийн үнэ өмнөх оны мөн үеэс 38 хувиар буурлаа. Улмаар нүүрсний экспортын орлого 34 хувиар буурч, нийт экспортын өсөлтөд сөрөг нөлөө үзүүллээ. (Зураг 4.1.1)

62. Зэсийн баяжмал, төмрийн хүдрийн экспортын хэмжээ нэмэгдлээ. 2025 онд зэсийн

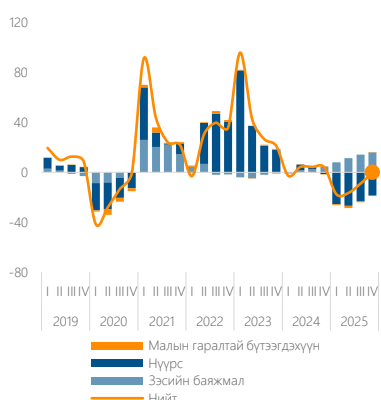
баяжмалын экспорт 2,290 мянган тоннд хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 35 хувиар, төмрийн хүдрийн экспорт 8,846 мянган тоннд хүрч өмнөх оны мөн үеэс 18 хувиар тус тус өссөн байна. Энэхүү өсөлт нь далд уурхайн нөлөөгөөр олборлолт нэмэгдсэн, төмөр замын тээвэр зохион байгуулалт сайжирсантай холбоотой.

63. Боловсруулах үйлдвэрийн өсөлтийн нөлөөгөөр хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний экспорт нэмэгдлээ. Боловсруулах салбарын өсөлт болон ноолуурыг заавал самнаж гаргах шийдвэртэй холбоотойгоор 2025 онд малын махны экспорт 313 сая ам.долларт хүрч өмнөх оноос 17 хувиар, ноолуурын экспорт өмнөх оноос 2 хувиар тус тус өссөн байна.

64. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн арилжааны идэвх нэмэгдлээ. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржээр 2025 онд 22.8 сая тонн нүүрсийг 1 тэрбум 554 сая ам.доллараар, 5,894 мянган тонн төмрийн хүдэр, баяжмалыг 378 сая ам.доллараар, 45.3 мянган тонн зэсийн баяжмалыг 106 сая ам.доллараар тус тус арилжаалаад байна. Эрчим хүчний нүүрсийг индексжүүлэн зарах, Хилийн Гашуунсухайт боомтоор нэн тэргүүнд нэвтрүүлэх зэрэг Засгийн газраас экспортын нэмэгдүүлэхтэй холбоотой арга хэмжээ хэрэгжүүлсэнтэй холбоотойгоор 2025 оны 3 дугаар улирлаас уул уурхайн биржийн арилжаа буцаад сэргэж эхэллээ.

Зураг 3.1. Экспорт

1.Экспортын жилийн өсөлт (нэгж хувь)



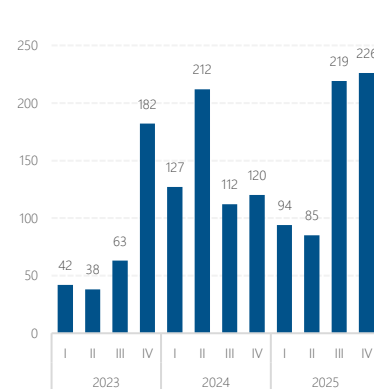
Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар

2.Экспортын голлох бүтээгдэхүүний биет хэмжээ

Бүтээгдэхүүн	2024	2025	Өсөлт
Зэсийн баяжмал /мян.тонн/	1,695	2,290	35%
Нүүрс /сая тонн/	83.8	90.0	7.5%
Алт /кг/	11.7	10.8	-7%
Төмрийн хүдэр /мян.тонн/	7,510	8,846	18%
Газрын тос /мян. баррель/	4,074	3,532	-13%

Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар

3.Уул уурхайн бирж дээр амжилттай болсон арилжааны тоо



Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар

65. Импортын эрэлт суларлаа. 2024 онд эдийн засгийн идэвхжил өндөр байж, өрхийн орлого, зээл олголт нэмэгдсэнээр иргэд, аж ахуй нэгжийн худалдан авах чадвар сайжирч импортын бараа, бүтээгдэхүүний урсгал өндөр байв. Харин 2025 онд импорт өмнөх оноос 303 сая ам.доллар буюу -2.6 хувиар буурч, импортын эрэлт сулав. Импортын жилийн өөрчлөлтийг барааны бүлгээр авч үзвэл: нийт импортын бууралтад хөрөнгө оруулалтын бүтээгдэхүүн -1.6 нэгж хувь, хэрэглээний бүтээгдэхүүн -0.5 нэгж хувь, аж үйлдвэрийн орц -0.2 нэгж хувийн сөрөг нөлөөг үзүүлсэн байна.

66. Суудлын автомашины импорт саарснаар хэрэглээний бүтээгдэхүүний импортыг буурууллаа. Хэрэглээний бүтээгдэхүүний импорт 4.1 тэрбум ам.долларт хүрч өмнөх оны мөн үеэс -1.3 хувиар буурав. Уг бууралтад суудлын автомашин болон автобензиний импорт голлох нөлөөг үзүүллээ. Нийслэл хотод 10-аас дээш жилийн насжилттай суудлын автомашинд тээврийн хэрэгслийн улсын бүртгэлийн дугаар олгохгүй гэж шийдвэрлэсэнтэй холбоотойгоор суудлын автомашины импорт 1,003 сая ам.долларт хүрч өмнөх оноос -5.5 хувиар буурсан байна. Суудлын автомашины импортыг даган автобензиний импорт 602 сая ам.долларт хүрч, -6.4 хувиар буурав. Харин хүнс, эм тариа зэрэг өрхийн зайлшгүй хэрэгцээт бүтээгдэхүүний импорт 4 болон 11 хувиар тус тус өслөө.

67. Төслүүдийн бүтээн байгуулалтын ажил эрчимжиж, барилгын материалын импорт өслөө. 2025 онд барилгын материалын импорт 1,452 сая

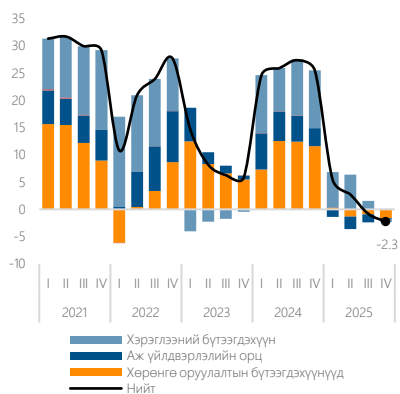
ам.долларт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 10 хувиар өссөн байна. Газрын тос боловсруулах үйлдвэр, Эрдэнэбүрэн УЦС, Сэлбэ дэд төв, Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр зам зэрэг томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалт барилгын материалын импортын өсөлтийг дэмжлээ.

68. Импортын барааны зардал өслөө Импортын үнийн дүнгийн индекс 102.8 хувь буюу өмнөх оны мөн үеэс 2.8 хувиар өссөн байна. Тухайлбал, хүнс, гутал, хувцас зэрэг хэрэглээний бүтээгдэхүүн, тээврийн хэрэгсэл болон түүний эд ангийн үнийн өсөлт импортын үнийн индексийг нэмэгдүүлсэн байна. Харин машин, тоног төхөөрөмж, металл, хуванцар зэрэг зарим бүлгийн үнийн бууралт нь индексийн өсөлтийг тодорхой хэмжээнд сааруулжээ.

Манай улсын импортын 24 хувийг бүрдүүлж буй ОХУ-ын инфляц 2025 онд 5.6 хувь байгаа ч тус улсаас импортолж буй бүтээгдэхүүний 21 хувийг АИ-92 автобензин, 48 хувийг дизелийн түлш бүрдүүлж байгаа бөгөөд дээрх нефтийн бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт бага байна. Тухайлбал ОХУ-ын Роснефть компанитай 2022 онд байгуулсан хэлэлцээрийн дагуу АИ-92 шатахууныг тогтвортой үнээр худалдан авч байгаа бөгөөд харин ОХУ-ны дизелийн түлшний үнэ буурч байгаа нь импортын барааны үнийн өсөлт бага байхад нөлөөллөө.

Зураг 3.2. Импорт

1.Импортын жилийн өсөлт (нэгж хувь)



Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар

2.Импортын үнийн индекс (хувь, өмнөх оны мөн үеэс)



Эх сурвалж: УСХ

3.Импортын голлох бүтээгдэхүүн (сая ам.доллар)

Бүтээгдэхүүн	2024	2025	Жилийн өөрчлөлт
Суудлын автомашин	1,062	1,003	-5.5%
Хүнс	1,169	1,217	4.1%
Барилгын материал	1,326	1,452	9.6%
Тоног төхөөрөмж	2,284	2,297	0.6%
Шатахуун	2,211	2,174	-1.6%
Ачааны машин	1,221	794	-34.9%
Нийт	11,615	11,312	-2.6%

Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар

Шигтгээ 2. Нийслэлийн Засаг даргын 2024 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдрийн А/1348 дугаар захирамж

Нийслэлийн засаг даргын 2024 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдрийн "Нийслэл хотод автотээврийн хэрэгслийн улсын бүртгэлийн дугаар олгох шалгуур үзүүлэлтийг батлах тухай" А/1348 дугаар захирамжаар Улаанбаатар хотын улсын бүртгэлийн дугаар олгох шаардлага болон дугаар олгох дэс дарааллын тогтоох шалгуур үзүүлэлтийг баталсан. Тухайлбал Улаанбаатар хотын улсын бүртгэлийн дугаар олгох шаардлагыг дараах байдлаар тодорхойлсон байна. Үүнд:

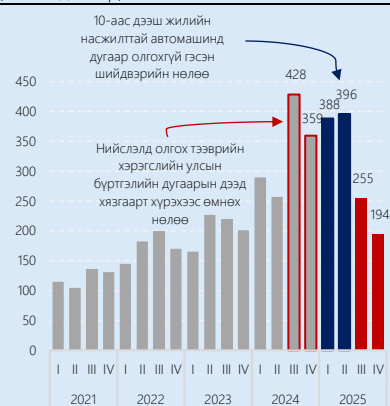
- Тээврийн хэрэгслийн өмчлөгч, эзэмшигч нь нийслэлд бүртгэлтэй иргэн, хуулийн этгээд байх;
- Татвар, төлбөр, зөрчил, торгуулийг барагдуулсан байх;
- Даатгуулсан байх;
- Хөдөлгүүрийн экологийн ангилал нь "евро-4" эсвэл түүнтэй дүйцэхүйц буюу түүнээс дээш байх;
- **Сүүлийн 10 жилийн дотор үйлдвэрлэгдсэн тээврийн хэрэгсэл байх;**
- Батлагдсан шалгуур үзүүлэлтээр тогтоосон дэс дарааллын эхэнд байх;
- **Экспортын өмнөх техник хяналтын үзлэгт хамрагдсан байх.**

Тус захирамжийн сүүлийн 10 жилийн дотор үйлдвэрлэсэн буюу шинэ тээврийн хэрэгсэлд Улаанбаатар хотын улсын бүртгэлийн дугаарыг олгох болон экспортын өмнөх техник хяналтын үзлэгт хамрагдсан байх шаардлага 2025 оны 06 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжиж эхлэхээр заасан.

Дээрх шийдвэрийн үр дүнд суудлын автомашины импорт 2025 оны эхний хагаст огцом өсөж, харин шийдвэр мөрдөгдөж эхэлсний дараа буюу 2025 сүүл хагаст эрс буурав. Тухайлбал 2025 оны эхний хагас жилд суудлын автомашины импорт 661 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 45 хувиар, импортолсон автомашины тоо 62.6 мянгад хүрч өмнөх оны мөн үеэс 10 хувиар тус тус өсөв. Харин 2025 оны сүүл хагаст суудлын автомашины импорт 342 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 44 хувиар, импортолсон автомашины тоо 26.5 мянгад хүрч өмнөх оны мөн үеэс 60 хувиар тус тус буураад байна.

НИТХ-ын 2024 оны 18 дугаар тогтоолоор Нийслэлд олгох тээврийн хэрэгслийн улсын бүртгэлийн дугаарын дээд хязгаарыг 730,000 байхаар тогтоосон. Үүнтэй холбоотойгоор суудлын автомашины импорт 2024 оны 3 дугаар улиралд огцом нэмэгдэж 2024 оны 11 дүгээр сарын 01-ний өдөр дугаарын хязгаартаа хүрсэн. Иймд 2025 оны сүүлийн хагаст автомашины импорт ихээхэн буурсанд мөн суурийн нөлөө өндөр байгааг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Зураг 3.3. Суудлын автомашины импорт
(сая ам.доллар)



Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар.

4.2. Төлбөрийн тэнцэл, гадаад өр

69. Бараа, үйлчилгээний дансны тэнцэл сайжирч урсгал дансны алдагдал агшлаа. 2025 онд бараа, үйлчилгээний импорт агшиж, үйлчилгээний болон анхдагч орлогын дансны алдагдал өмнөх оны мөн үеэс буурлаа. Мөн оны эхний хасагт огцом буурч байсан барааны экспорт сайжирч 15.8 тэрбум ам.долларт хүрснээр урсгал дансны алдагдал 2.1 тэрбум ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 12 хувиар буурлаа.

70. Тээврийн болон барилгын үйлчилгээний алдагдал буурсан нь нийт үйлчилгээний дансны тэнцэл сайжрахад голлон нөлөөллөө. Үйлчилгээний дансны алдагдал 2025 онд 2.9 тэрбум ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 462 сая ам.доллороор буурлаа. Үйлчилгээний дансны алдагдлын 35 хувь буюу 1.0 тэрбум ам.долларыг аялал жуулчлалын үйлчилгээ, 30 хувь буюу 0.9 тэрбум ам.долларыг бизнесийн бусад үйлчилгээ, 17 хувь буюу 0.7 тэрбум ам.долларыг тээврийн үйлчилгээний алдагдал бүрдүүлж байна. Тээврийн үйлчилгээний зардал 140 сая ам.доллороор буурч, нөгөө талаас орлого 182 сая ам.доллороор өссөнөөр тээврийн үйлчилгээний алдагдал өмнөх оны мөн үеэс 321 сая ам.доллороор буюу 40 хувиар буурсан үзүүлэлттэй гарлаа. Мөн өмнөх онд 224 сая ам.доллар байсан барилга, угсралтын үйлчилгээний зардал 115 сая ам.долларт хүрч буурсан нь нийт үйлчилгээний дансны алдагдал буурахад эергээр нөлөөллөө.

71. Аялал жуулчлалын үйлчилгээний алдагдал өмнөх оны нэмэгдлээ. Нийт аялал жуулчлалын үйлчилгээний дансны алдагдал 1,004 сая

ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 5 хувиар нэмэгдлээ. Эмчилгээтэй холбоотой аяллын үйлчилгээний зардал өмнөх оны мөн үеэс 80 сая ам.доллороор буюу 59 хувиар буурсан ч бусад хувийн аяллын зардал 220 сая ам.доллороор өссөн нь нөлөөллөө.

72. Санхүүгийн дансны ашиг өмнөх оны түвшинд хадгалагдлаа. Санхүүгийн дансны ашиг 2025 онд 3.3 тэрбум ам.доллар байна. Үүнд өмнөх оны эхний хагаст төв банк своп хэлцлийн 0.6 тэрбум ам.долларын төлбөрийг гүйцэтгэсэнтэй холбоотойгоор бэлэн мөнгө ба харилцах дансны гарах урсгал өндөр байсан суурийн нөлөө голлон нөлөөллөө.

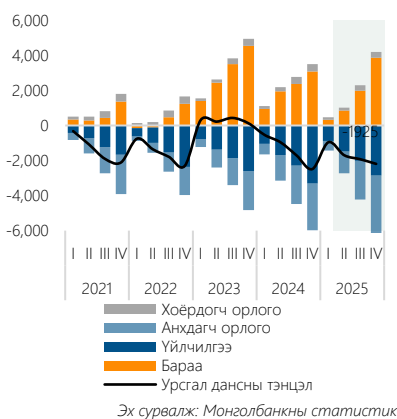
73. Шууд хөрөнгө оруулалтын орох урсгал буурлаа. Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын нийт орох урсгал 2025 онд 3,831 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 8 хувиар буюу 349 сая ам.доллороор буурлаа. Нийт шууд хөрөнгө оруулалтын бууралтад уул уурхайн салбарын шууд хөрөнгө оруулалт 3,067 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 315 сая ам.доллороор буюу 9 хувиар буурсан нь голлон нөлөөллөө. Мөн мэргэжлийн, шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагааны шууд хөрөнгө оруулалт өмнөх оноос 78 сая ам.доллороор, худалдааны салбарын шууд хөрөнгө оруулалт 13 сая ам.доллороор тус тус буурсан үзүүлэлттэй байна. Харин санхүү болон даатгалын үйл ажиллагааны шууд хөрөнгө оруулалт 94 сая ам.доллороор, удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагааны хөрөнгө оруулалт 29 сая ам.доллороор тус тус өссөн байна.

Зураг 3.4. Урсгал болон санхүүгийн дансны тэнцэл, төгрөгийн ханши

1.Урсгал дансны тэнцэл
(сая ам.доллар)

2.Санхүүгийн дансны тэнцэл
(сая ам.доллар)

3.Төгрөгийн ханшийн индексийн өөрчлөлт
(хувь)



74. Гадаад валютын нөөц нэмэгдэж төгрөгийн ам.доллартой харьцах ханш тогтворжлоо. Гадаад валютын улсын нөөц 2025 оны эцэст 7,005 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 1,495 сая ам.доллаар, өмнөх улирлаас 1,131 сая ам.доллаар тус тус өслөө. Ингэснээр энэ оны эхний хагаст 160 төгрөгөөр огцом суларч байсан төгрөгийн ам.доллартой харьцах албан ханш 2025 оны эцэст 3,556 төгрөгт хүрч тогтворжлоо. Худалдааны түнш орнуудын валютаар жигнэсэн төгрөгийн нэрлэсэн үйлчилж буй ханшийн индекс өмнөх оноос 4.0 нэгж хувиар суларсан бол үнийн өөрчлөлтийн нөлөөг хассан бодит ханшийн индекс өмнөх оноос 3.9 нэгж хувиар суларсан байна.

75. Нийт эдийн засгийн хөрөнгө оруулалт буурснаар урсгал дансны алдагдал агшлаа. Урсгал дансны тэнцлийг тухайн улсын нийт хадгаламж болон хөрөнгө оруулалтын зөрүүгээр мөн тайлбарладаг. Сүүлийн 10 жилийг авч үзвэл манай улсын хөрөнгө оруулалтын хэрэгцээ хадгаламжаас давж, 2023 оноос бусад онд урсгал данс алдагдалтай байсан. Урсгал дансны алдагдал 2025 оны эцэст ДНБ-ий 8.2 хувьтай тэнцэж, өмнөх оны мөн үеэс 1.8 нэгж хувиар буурсан. Нийт эдийн засгийг төр болон хувийн хэвшилд хуваан харвал, Засгийн газар болон хувийн хэвшлийн хадгаламжийн бууралтаас хөрөнгө оруулалтын бууралт давсан үзүүлэлттэй байна.

76. Гадаад хөрөнгө оруулалтын позиц сул хэвээр байна. Гадаад улсад байршиж буй Монгол Улсын эзэмшлийн санхүүгийн хөрөнгө болон Монгол Улс бусад улсад төлөх үүрэг бүхий өр төлбөрийн зөрүүг харуулдаг гадаад хөрөнгө оруулалтын цэвэр позиц 2025 оны эцэст -46.2 тэрбум ам.долларт хүрч, ДНБ-ий -188 хувьтай тэнцэж байна. Монгол Улсад байршиж буй гадаад улсын эзэмшлийн санхүүгийн хөрөнгийн дүн 58.6 тэрбум ам.долларт хүрсэн нь гадаад улсад байршиж буй Монгол Улсын эзэмшлийн санхүүгийн хөрөнгөөс 4.7 дахин их байна. Гадаад улсын эзэмшлийн санхүүгийн хөрөнгийн 61 хувь буюу 35.1 тэрбум ам.доллар нь шууд хөрөнгө оруулалт, 25 хувь буюу 14.5 тэрбум ам.доллар нь зээл байна. Харин гадаад улсад байршиж буй Монгол Улсын эзэмшлийн санхүүгийн хөрөнгийн 53 хувь буюу 7.0 тэрбум ам.доллар нь нөөц хөрөнгө байна.

77. Төрийн болон хувийн хэвшлийн гадаад өрийн үлдэгдэл өслөө. Монгол Улсын нийт гадаад өрийн үлдэгдэл 2025 оны эцэст 40.3 тэрбум ам.доллар болж, өмнөх оны эцсээс 3.0 тэрбум ам.доллаар буюу 8.2 хувиар өслөө. Сектороор харвал, өмнөх оны мөн үеэс төв банкны гадаад өр 14 сая ам.доллаар, Засгийн газрын гадаад өр 353 сая ам.доллаар, хадгаламжийн байгууллагын гадаад өр 1,423 сая ам.доллаар, бусад хувийн хэвшлийн гадаад өр 286 сая ам.доллаар тус тус өссөн байна.

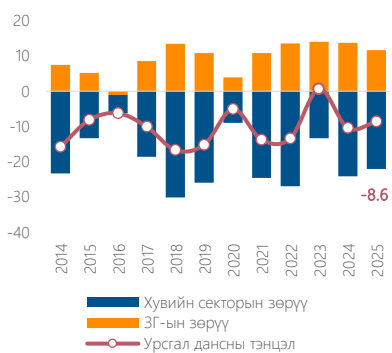
78. Хувийн хэвшлийн гадаад өрийн үлдэгдлийн өсөлтийн дийлэнхийг санхүү болон уул уурхайн салбар бүрдүүлээ. Хувийн хэвшлийн гадаад өрийн үлдэгдлийн өсөлтийн 65 хувь буюу 1,730 сая ам.долларыг санхүү болон даатгалын салбар, 41 хувь буюу 1,107 сая ам.долларыг уул уурхайн салбар бүрдүүлсэн байна. Бусад салбаруудын хувьд, худалдаа, мэдээлэл холбоо, зочид буудлын салбаруудын гадаад өрийн үлдэгдэл өмнөх оноос өссөн буурсан үзүүлэлттэй байна.

79. Улсын нийт гадаад өрийн дийлэнхийг шууд хөрөнгө оруулалт болон зээл бүрдүүлж байна. Улсын нийт гадаад өрийн үлдэгдлийн 45 хувь

буюу 18.2 тэрбум ам.доллар нь шууд хөрөнгө оруулалттай компанийн өглөг, 36 хувь буюу 14.5 тэрбум ам.доллар нь зээл, 11 хувь буюу 4.5 тэрбум ам.доллар нь бонд байна. Тэр дундаа, зээлийн үлдэгдлийн 45 хувь нь Засгийн газар болон төв банкны зээл, 55 хувь нь хувийн хэвшлийн зээл байна.

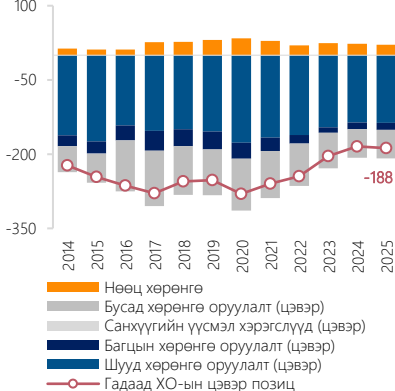
Зураг 3.5. Урсгал данс, гадаад хөрөнгө оруулалтын позиц, гадаад өр

1.Урсгал дансны тэнцэл
(ДНБ-д эзлэх хувь)



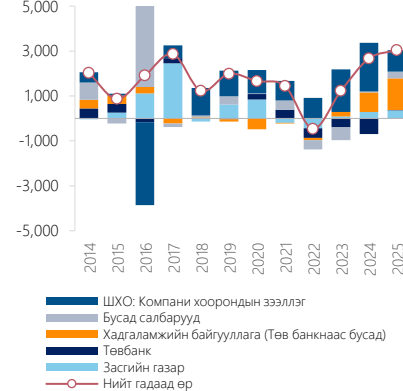
Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол, Монголбанкны статистик

2.Гадаад хөрөнгө оруулалтын цэвэр позиц
(ДНБ-д эзлэх хувь)



Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол, Монголбанкны статистик

3.Гадаад өрийн өөрчлөлт
(сая ам.доллар)



Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол, Монголбанкны статистик

Тэмдэглэл: ДНБ-д эзлэх хувийг 4 улирлын нийлбэрээр тооцов.